

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Μεταπολεμική ποίηση, πολιτική ποίηση και δημιουργική πρόσληψη της καλβικής ποίησης είναι οι τρεις άξονες που ενορχηστρώνουν τα περιεχόμενα της προκειμένης μελέτης. Δεκαπέντε χρόνια πριν ξεκινούσα αντίστροφα: από τον Κάλβο προς τους μεταπολεμικούς. Και παρότι από τότε στόχος μου ήταν η μεταπολεμική πολιτική ποίηση, στο τέλος εκείνης της περιόδου, που έκλεισε με την υποστήριξη της διδακτορικής μου διατριβής (2009),¹ το ερευνητικό μου ενδιαφέρον βρέθηκε να είναι επιμερισμένο σε περισσότερα ζητήματα. Πλέον, έκλεισα τους λογαριασμούς μου με τον Κάλβο: τον απέσπασα από τη λογική της διατριβής, τον επέστρεψα στο ιστορικό του περιβάλλον –στην Ευρώπη του 19ου αι.–, και επιχείρησα να τον προσεγγίσω εκ νέου.² Τον εντάσσω τώρα στους «ήρωες» αυτού του βιβλίου με τη συμφωνία να μείνει ένας «βουβός συνομιλητής» των έξι.

Ξαναγυρίζω, λοιπόν, στα παλιά και διαρκή μου ενδιαφέροντα γύρω από την ποίηση του 20ού αι., όχι όμως και στο σώμα της διδακτορικής μου διατριβής για να το προτείνω εκ νέου³: επεξεργασμένο

1. Αγ. Γιώτη, Εκδοχές του υψηλού στη νεοελληνική ποίηση. Το παράδειγμα του Ανδρέα Κάλβου και η πρόσληψή του από τους ποιητές, Διδακτορική διατριβή, ΑΠΘ, 2009. <http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/27570#page/1/mode/2up>

2. Αγ. Γιώτη, *Ο Κάλβος στα ίχνη του «Λογγίνου»*. Ένας άνθρωπος των γραμμάτων στην Ευρώπη του 19ου αι., Αθήνα, Αντίποδες, 2019.

3. Η συστηματική πλέον ηλεκτρονική ανάρτηση των διδακτορικών διατριβών από το Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης, αλλά και από τα ιδρυματικά απο-

λεκτικά, με μια βιβλιογραφική επικαιροποίηση, ακόμα και με κάποια αφαίρεση υλικού που θα το έκανε πιο ευχάριστο σε ένα υποθετικά ευρύτερο κοινό από αυτό που ενδιαφέρεται για διδακτορικές διατριβές.⁴ Διά της επιστροφής στοχεύω κυρίως στην ανάδειξη ενός ζητήματος που οι συνθήκες διαμόρφωσης του θέματος στη διατριβή μου δεν επέτρεψαν να το φωτίσω όπως θα ήθελα: τη γενετική, τρόπον τινά, προσέγγιση της μεταπολεμικής πολιτικής ποίησης. Κινούμαι, έτσι, συμπληρωματικά προς ένα σχήμα παραδοσιακής προσέγγισης, που επιχειρεί να οργανώσει την περιοχή αυτή της ποίησης ως ειδολογική-γραμματειακή κατηγορία, και έχει έως τώρα χρησιμεύσει στην επισκόπηση του πεδίου από την οποία προέκυψαν ανθολογίες και περιγραφικές θεωρήσεις. Με ενδιαφέρει περισσότερο η σκιαγράφηση των συνθηκών διαμόρφωσης της εν λόγω ποίησης και η μελέτη των διαδοχικών σταδίων έως ότου συγκροτηθεί ως ιδιαίτερη κατηγορία.

Ως εκ τούτου, δεν μελετώ μεταπολεμικούς ποιητές, αλλά ποιήματα που μας επιτρέπουν να παρακολουθήσουμε τη διαχείριση του τέλους ενός πολέμου, έως ότου χτιστεί, εν προόδω, ο μεταπολεμικός ποιητικός χαρακτήρας. Αυτό σημαίνει ότι οι έξι ποιητές δεν επιλέγονται εκ των προτέρων ως μεταπολεμικοί ή για να αποδειχθεί ο καταστατικά και συνολικά μεταπολεμικός χαρακτήρας του έργου τους. «Δοκιμάζονται» απέναντι στη συνθήκη του τέλους ενός πολέμου, με την ελπίδα ότι από τη δοκιμασία θα προκύψουν διά της παρατήρησης γνωρίσματα του μεταπολεμικού ποιητικού χαρακτή-

θετήρια των Πανεπιστημίων απαλλάσσει από το επιστημονικό χρέος επιπλέον έκδοσης του ίδιου (περίπου) υλικού.

4. Μειώνω, βέβαια, δραστικά το αρχικό σύνολο των δεκαέξι ποιητών που με απασχόλησαν στη διατριβή σε έξι, ώστε να καταφέρω να αξιοποιήσω την έκταση της νέας μονογραφίας στην κατεύθυνση της εμβάθυνσης. Στη διατριβή εξετάζονται επιπλέον ποιήματα (ή και δοκίμια) του Γιώργου Θεοδοκά, του Οδυσσέα Ελύτη, του Γιώργου Θέμελη, του Δημήτρη Παπαδίτσα, του Αριστοτέλη Νικολαΐδη, του Μίκη Θεοδωράκη, του Πρόδρομου Μάρκογλου, του Τίτου Πατρίκιου, του Γεράσιμου Λυκιαρδόπουλου και του Μάριου Μαρκίδη.

ρα. Αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίο από τους έξι ποιητές ένας μόνο ανταποκρίνεται με όρους βιολογικής καταλληλότητας ως προς τη γραμματολογική ένταξή του στη μεταπολεμική ποίηση. Οι υπόλοιποι πέντε δεν ανήκουν σ' αυτούς που κατατάχθηκαν στους καταλόγους της α' και β' μεταπολεμικής γενιάς.

Εκτός από τον παραπάνω ειδικό μετασχηματισμό του θέματος, ένα δεύτερο στοιχείο λειτουργεί ώστε η προκειμένη μελέτη να αναπτυχθεί σε νέους δρόμους σε σχέση με τη διατριβή μου. Πρόκειται για την προσφυγή στον Αντόρνο, που δεν υπήρξε απλώς μια θεωρητική προσθήκη, αλλά ο δεύτερος κύριος άξονας της εκ νέου διαμόρφωσης. Ας μου επιτραπεί να γίνω περισσότερο αναλυτική σχετικά.

Οδεύοντας κανείς προς τη μελέτη της μεταπολεμικής ποίησης βρίσκεται σε ένα τοπίο άνυδρο, που έχει απολέσει την αίγλη που απέπνεε η μεσοπολεμική πατρίδα της κοσμοπολίτικης γενιάς του '30. Οι μεταπολεμικοί ποιητές ζουν τα νεανικά τους χρόνια κατά τη δύσκολη περίοδο της Κατοχής και του Εμφυλίου, μια περίοδο, δηλαδή, εσωστρέφειας η οποία κληροδοτεί επιπλέον και ένα δυσεπίλυτο πλέγμα σχέσεων στις επόμενες γενιές. Με απασχολούσε ανέκαθεν η παγίδα της σμίκρυνσης του τοπίου που ελλοχεύει σε όλα αυτά, καθώς, στη μεγάλη εικόνα, η μεταπολεμικότητα παραμένει εξ ορισμού μια συνθήκη παγκοσμιοποιημένης οπτικής. Προκειμένου να αντιμετωπίσω τον κίνδυνο η εσωστρέφεια να γίνει ένα χαρακτηριστικό και της δικής μου διερεύνησης, στη διδακτορική μου διατριβή ξεκίνησα με θεωρητική αφετηρία την πολιτική ανάγνωση της έννοιας του υψηλού από τον Ζαν Φρανσουά Λυοτάρ και προσπάθησα να αναλύσω την ποίηση υπό το πρίσμα ενός πολιτικού λυρισμού που διατρέχει συνολικά την ευρωπαϊκή ποίηση. Στην προκειμένη μονογραφία, κινούμενη στη βάση του ίδιου προβληματισμού, επιλέγω διαφορετικά θεωρητικά εργαλεία και σχήματα.

Προκειμένου να εστιάσω πιο ειδικά στη μεταπολεμική εποχή, επιχειρώ να αντικαταστήσω τον Λυοτάρ με στοχαστές από τους οποίους θα μπορούσε κι εκείνος να έχει εμπνευστεί το θεωρητικό

του σχήμα. Έτσι κινούμενη θα έφτανα, βέβαια, στον πιο εμβληματικό θεωρητικό της κουλτούρας στη μεταπολεμική εποχή, τον Τέοντορ Αντόρνο. Οι θέσεις του με διευκολύνουν να διερευνήσω τους όρους κατασκευής της μεταπολεμικής ποιητικής υπό το πρίσμα της αρνητικής του διαλεκτικής.

Ωστόσο, φτάνοντας στον τελευταίο ποιητή της ομάδας που εξετάζω, τον Βύρωνα Λεοντάρη, ο Αντόρνο δεν μου προσφέρει απλώς ένα ερμηνευτικό πρίσμα. Ανακαλύπτω εκεί ότι η διανοητική προσήλωση του κύκλου του περιοδικού *Σημειώσεις*, στον οποίο ανήκει ο Λεοντάρης, στις θέσεις της Κριτικής Θεωρίας γίνεται το στοιχείο που διαμορφώνει δραστικότερα από οτιδήποτε την ποιητική που υπηρετούν. Ο στοχασμός του Αντόρνο τελικά σχηματίζει, κατά τη γνώμη μου, διακριτικά αλλά ουσιαστικά, τη φυσιογνωμία και του λογοτεχνικού έργου αυτής της ομάδας επιβάλλοντας μια συγκριτολογικά διεπιστημονική προσέγγιση. Αισθάνθηκα, λοιπόν, τη μέγιστη ικανοποίηση όταν, με την επιλογή ενός νέου θεωρητικού σχήματος για την ερμηνευτική προσέγγιση των ποιημάτων που μελετώ, ανακάλυψα, σχεδόν απροσδόκητα, ένα πεδίο στοχασμού που ενέπνευσε τον Λεοντάρη, καθώς κι εκείνος προχωρούσε στη συγκρότηση της ποιητικής του.

Για την ιστορική διαμόρφωση του περιβάλλοντος της μεταπολεμικότητας στηρίζομαι αρκετά στην εμβληματική μελέτη για την *Ευρώπη μετά τον πόλεμο* του Τόνυ Τζαντ. Εξασφαλίζω έτσι ένα ιστορικό πλαίσιο και χρονολογικά διευρυμένο –κυρίως όμως ένα πλαίσιο που δεν περιορίζεται στο επίπεδο της τοπικής κατόπτευσης– και διευκολύνομαι να εστιάσω σε συνέχειες και ποιητικούς παραλληλισμούς στη βάση των ευρωπαϊκών εξελίξεων. Παρατηρώ, για παράδειγμα, ότι η διασταύρωση του Σεφέρη με τον Έλιοτ, εξακολουθεί και μεταπολεμικά να συγκροτεί το πλαίσιο έκφρασης δύο εθνικών μοντερνισμών που αναπτύσσονται παράλληλα. Επιπλέον, διαπιστώνω ότι είναι έντονη η ελληνική ανταπόκριση στη γερμανική και ευρύτερα ευρωπαϊκή ανατίμηση του Χαϊλντερλιν ως νέου λυρικού προτύπου, παρά τον οξύμωρο χαρακτήρα της

στροφής σε ένα γερμανικό ποιητικό πρότυπο τα χρόνια της γερμανικής Κατοχής.

Αντόρνο και Τζαντ με έκαναν να σκεφτώ τις εκδόσεις Αλεξάνδρεια ως τον φυσικό χώρο αυτού του βιβλίου. Ο Κώστας Λιβιεράτος το ενέταξε στο πρόγραμμα του εκδοτικού οίκου δείχνοντάς μου εμπιστοσύνη για την οποία τον ευχαριστώ. Ευχαριστώ, επίσης, την Ευθυμία Γιώσα, η οποία σήκωσε το βάρος της επιμέλειας και της διόρθωσης με τον πλέον δημιουργικό τρόπο και τον αγαπητό φίλο Χρήστο Ιωαννίδη για τη φωτογραφία του εξωφύλλου. Το βιβλίο αφιερώνεται στην οικογένειά μου, στην οποία οφείλω πάντα τα μέγιστα.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

«Μεταπολεμική» Πολιτική ποίηση 1927-2003:
στον απόηχο των επαναστάσεων και των πολέμων

«Το ποιητικό ρίγος της μεταπολεμικότητας»¹

Ο εξακολουθητικός προσδιορισμός για την ποίηση του δεύτερου μισού του 20ού αι. από το γεγονός του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου είναι ένα φαινόμενο πανευρωπαϊκό,² που διευκόλυνε τις συνολικές προσεγγίσεις, ελλείπει μάλιστα ενός ισχυρού αισθητικού μοντέλου καθολικής ισχύος. Οφείλουμε, ωστόσο, να παρατηρήσουμε ότι έτσι ονομασμένη η ποίηση, η οποία εμφανίστηκε από το 1945, έμοιαζε να είναι η τέχνη όχι στο κατώφλι μιας νέας εποχής, αλλά μιας παρενθετικής περιόδου. Σαν η έκβαση της σύγκρουσης που τελείωνε το 1945 να δέσμευε την ποιητική αφετηρία και ό,τι ξεκινούσε να ήταν μόνο ένας επίλογος που έμελε να διαρκέσει μισό αιώνα.

Ο Τόνυ Τζαντ, ξεκινώντας να συντάξει την ιστορία της μεταπολεμικής Ευρώπης, είδε τα ζητήματα συνολικά και δεν εξαίρεσε

1. Αντλώ τη φράση από το Β. Λεοντάρης, «Η ακαταστασία της ελληνικής μεταπολεμικής ποίησης» (1984), *Κείμενα για την ποίηση*, Αθήνα, Νεφέλη, 2001, 98.

2. Αναφέρω παραδειγματικά το Nigel Alderman & C. D. Blanton (επιμ.), *A Concise Companion to Postwar British and Irish Poetry*, Wiley-Blackwell, 2009, όπου υπό το πρίσμα της μεταπολεμικότητας εξετάζεται ποίηση που παράγεται κατά το δεύτερο μισό του 20ού αι.

την τέχνη από την κατόπτευσή του: «Ό,τι και αν ήταν αυτό που χάθηκε στην πορεία κατάρρευσης του ευρωπαϊκού πολιτισμού [...] δεν θα μπορούσε να ανακτηθεί ποτέ. [...] ήδη από το 1940, για τον οξυδερκή Ευρωπαίο, η μέγιστη ευρωπαϊκή χίμαιρα – τώρα απαξιωμένη και ανήμπορη να ανακάμψει– ήταν ο ίδιος ο “ευρωπαϊκός πολιτισμός”».³ Αυτή η οριστική απώλεια πίστης, που περιγράφει ο Τζαντ, είναι βέβαια ένα στοιχείο χαρακτηριστικό για τη μεταπολεμική τέχνη. Κι όσο η προσοχή μας προσανατολίζεται στην ποίηση, μια εμβληματική τοποθέτηση του Τέοντορ Αντόρνο την προσδιορίζει ακόμη περισσότερο αρνητικά.

Το «ποιητικό ρίγος της μεταπολεμικότητας» συνέχει μια ευρεία ομάδα ποιημάτων, τα οποία υπόκεινται υπαρξιακά, συνολικά και μακροπρόθεσμα στο δίλημμα που προκαλεί η διάσημη σκεπτικιστική απόφαση του Αντόρνο, ότι μετά το Άουσβιτς είναι βαρβαρότητα να γράφει κανείς ποίηση.⁴ Ο μεταπολεμικός ποιητής, καθημαγμένος από μια ήττα καθολική, δυσπιστεί πλέον σε οποιονδήποτε λόγο σωτηρίας και οραματισμού, ακόμα και ποιητικό. Η ποίηση γίνεται μεταπολεμική, καθώς αναδιπλώνεται και εξακολουθεί να γράφεται ταυτισμένη με το δικαίωμα να εκφραστεί η αδιάκοπη οδύνη. Δεν αποτελεί αντίφαση ότι και ο ίδιος ο Αντόρνο, σχεδόν δεκαπέντε χρόνια μετά την πρώτη του απόφαση, την ανασκευάζει ως εξής: «Το διαιωνιζόμενο πάσχειν έχει τόσο δικαίωμα να εκφρασθεί όσο και ο μαρτυρικά βασανιζόμενος να ουρλιάξει· έτσι λοιπόν μπορεί να ήταν λάθος ότι μετά το Άουσβιτς δεν μπορεί να γραφτεί κανένα ποίημα».⁵ Θα πρέπει να διαβάσουμε τις δύο δηλώσεις ως συμπληρωματικές:

3. T. Judt, *H Ευρώπη μετά τον πόλεμο*, μτφρ. Ελένη Αστερίου, Νικηφόρος Σταματάκης, Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 2012, 5.

4. Στο T. W. Adorno, «Kulturkritik und Gesellschaft» (1951), *Gesammelte Schriften*, τ. 10.1., Φρανκφούρτη, Suhrkamp, 1980, 11-30.

5. T. W. Adorno, *Negative Dialektik*, στο *Gesammelte Schriften*, τ. 6, ό.π., 355. Βλ. επίσης T. W. Adorno, *Αρνητική διαλεκτική*, μτφρ. Α. Αναγνώστου, Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 2006, 435. Εφεξής οι παραπομπές θα γίνονται στην ελληνική μετάφραση του έργου.

η μεταπολεμική ποίηση αναπτύσσεται σε μια ταλάντευση, από τον έντονο προβληματισμό αναφορικά με την ίδια της την αξία και την ύπαρξη έως την έκφραση της πιο βαθιάς οδύνης.

Ως ποιητική κατηγορία, διαθέτει ασφαλώς μια πολύ συγκεκριμένη χρονολογική αφετηρία, το σημείο μηδέν, το έτος 1945. Θα χρειαστεί να ανατρέξω και πάλι στον Τζαντ, ο οποίος βέβαια ως ιστορικός διαισθάνεται τη σχετικότητα των ορίων:

όπως και καθετί άλλο στον εικοστό αιώνα, η ιστορία της [Ευρώπης μετά τον Β΄ Παγκόσμιο] σκιάζεται από τον πόλεμο που ξέσπασε το 1914, όταν η ευρωπαϊκή ήπειρος ξεκίνησε την κάθοδό της προς την καταστροφή. [...] Ο Μεσοπόλεμος ήταν απλώς ένα ντερλουόδιο το οποίο προέκυψε από την κόπωση των κρατών που είχαν εμπλακεί στον πόλεμο. Η βία του πολέμου δεν κόπασε.⁶

Μεταφερμένα στη μελέτη της ποίησης αυτά τα δεδομένα μάς καλούν να ελέγξουμε τις δημιουργικές αντιδράσεις των ποιητών τουλάχιστον από το τέλος του Α΄ Παγκοσμίου και κάθε φορά που ένας πόλεμος τελειώνει ως τη «στιγμή» που ο κόσμος άρχισε να αντιλαμβάνεται το τραύμα του Άουσβιτς σαν μια οριστική τομή του ιστορικού χρόνου. Άλλωστε, είναι γεγονός ότι ακόμα και κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου διανύουμε μια μεταπολεμική φάση σε σχέση με τον Α΄ Παγκόσμιο. Η μεταπολεμική ποίηση στο ανά χείρας βιβλίο γίνεται έτσι *work in progress* και η μελέτη της βασίζεται στην πεποίθηση ότι «το ποιητικό ρίγος της μεταπολεμικότητας» εντοπίζεται πρωιμότερα σε κάποιους ποιητές σε σχέση με άλλους και σίγουρα δεν γεννιέται, το 1945, από το μηδέν.

Το 1989 «ένας πολιτικός σεισμός κλόνιζε συθέμελα την τοπογραφία της Ευρώπης έτσι όπως είχε παγιωθεί μετά τον Β΄ Παγκόσμιο»⁷ και γεννούσε μια νέα εποχή. Στην ποίηση βέβαια το κλίμα

6. T. Judt, *ό.π.*, 4.

7. *Ο.π.*, 2.

δεν άλλαξε εντελώς και οριστικά εν μια νυκτί. Άλλωστε, οι μετασεισμικές δονήσεις διήρκεσαν κι αυτές αρκετά. Χαρακτηριστικό της μεταπολεμικής ιστορίας του Τζαντ είναι και η μακρά διάρκεια που της εξασφαλίζει το γεγονός ότι ο συγγραφέας δεν βιάζεται να κλείσει την αφήγησή του. Δίνει στον μεταπολεμικό του κόσμο την ευκαιρία να συνειδητοποιήσει την ιστορία τού των τελευταίων δεκαετιών και το τέλος του ψυχρού πολέμου και τον ακολουθεί έως το έτος 2005: «Εξήντα χρόνια μετά τον θάνατο του Χίτλερ, ο πόλεμός του και οι συνέπειες του πολέμου γίνονται ιστορία. Η μεταπολεμική περίοδος στην Ευρώπη διήρκεσε πάρα πολύ, αλλά επιτέλους πλησιάζει στο τέλος της».⁸ Δεκαπέντε χρόνια μετά η στιγμή είναι, πιστεύω, πρόσφορη για μια εξέταση της μεταπολεμικής ποίησης.

Ενδεχομένως, το μεγαλύτερο πρόβλημα από τη γενική ονομασία μιας περιόδου στη λογοτεχνία ως μεταπολεμικής είναι η σύγχυση που προκύπτει, καθώς πρόκειται για χρονολογικό προσδιορισμό, ο οποίος όμως, ταυτόχρονα και αναπόφευκτα, λειτουργεί και ως προς τον χαρακτηρισμό του περιεχομένου των έργων που εντάσσονται σε αυτή. Παρότι, λοιπόν, όλα τα ποιήματα που γράφονται μετά τον πόλεμο ανήκουν αυτόματα σ' αυτή την κατηγορία, μια τέτοια γενίκευση λειτουργεί παραπλανητικά για μεγάλο μέρος της ποίησης, στον βαθμό που τελικά χαρακτηρίζει ακόμα και ποιήματα τα οποία γράφονται μεν σ' αυτό το διάστημα, δεν ορίζονται όμως θεματικά-περιεχομενολογικά από την εμπειρία του πολέμου και τα πολιτικά γεγονότα του μεταπολεμικού ιστορικού φάσματος. Δεν αντιμετωπίζω, λοιπόν, τη μεταπολεμική ποίηση ως γενική χρονολογική κατηγορία.

Με την εξαίρεση του Λεοντάρη, οι ποιητές που θα με απασχολήσουν δεν περιέχονται στους καταλόγους της α' και β' μεταπολεμικής γενιάς, ενώ δεκάδες ποιητές που αναγνωρίζονται ως μεταπολεμικοί

8. Ο.π., 10.

δεν θα εμφανιστούν στις σελίδες αυτού του βιβλίου.⁹ Τα στοιχεία «μιλάνε», βέβαια, από μόνα τους, αλλά θα ήθελα να το διευκρινίσω: δεν προτίθεται να εξετάσω τη μεταπολεμική ποίηση ως μια ταξινομική κατηγορία. Κι αυτό όχι μόνο γιατί δεν πιστεύω πως κάτι τέτοιο θα είχε νόημα στο περιβάλλον μιας μονογραφίας, αλλά κυρίως γιατί θα ήθελα να αποφύγω τον αποκλεισμό των ποιητών που δεν εμφανίστηκαν εκδοτικά μετά τον πόλεμο και δεν ήταν πια νέοι σε ηλικία κατά την έναρξη της περιόδου.

Στις σελίδες της προκείμενης μελέτης δεν προτείνω μια μεγάλη θεωρία για τη μεταπολεμική ποίηση και δεν τη μελετώ διεξοδικά. Τα χρόνια 1927-2003 οριοθετούν το περιβάλλον εντός του οποίου δημοσιεύονται τα ποιήματα που εξετάζω ως μεταπολεμικά, όχι όμως μια περίοδο της ποίησης για την οποία αφηγούμαι μια ενιαία, καθολική ιστορία. Με ενδιαφέρει να διερευνήσω γενετικά το ποιητικό ρίγος της μεταπολεμικότητας και κάποιες σημαντικές στιγμές στην ανάπτυξή του.

Επιχειρώντας ορισμούς και οριοθετήσεις έχει νόημα να σταθούμε για μια στιγμή και στον απελευθερωτικό τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνονται τα ζητήματα οι ποιητές:

Η πραγματικά μεταπολεμική ποίηση, που υπήρξε, υπάρχει [1984] και όσο ακόμη θα υπάρχει, δεν επιδέχεται διαιρέσεις και διακρίσεις. Είναι ένας καθολικός διάλογος με τον εαυτό της και μια αδιάκοπη αυτοανακεφαλαίωσή της. Αυτοβιογραφείται συνεχώς από ποιητή σε ποιητή και από ποίημα σε ποίημα, και δεν κρύβει τα τραύματα των ιδεολογικών και αισθητικών περιπετειών της. [...] Η μεταπολεμική ποίηση είναι μια ενότητα σε ταραχή και ακαταστασία.¹⁰

9. Στον πέμπτο τόμο (1982) της σειράς *Η ελληνική ποίηση. Ανθολογία – Γραμματολογία* των εκδόσεων Σοκόλη ανθολογούνται 47 ποιητές της α΄ μεταπολεμικής γενιάς και στον έκτο τόμο (2002) 45 της β΄.

10. Β. Λεοντάρης, *ό.π.*